

ОРИГІНАЛЬНЕ ПИСЬМЕНСТВО XII—XIII В.

(далі)

Дружинна повість

Пам'яті Миколи Дашкевича

Повісті Київського літопису. Київський літопис як збірник. Поруч «Слова о полку Ігоревім» дружинна, або воєнна, повість духом і складом тісно споріднена з «Словом», як то вже почасти ми вище бачили,— се найбільша культурна і літературна вартість нашого старого «золотого віку». Але тим часом як «Слово» з сього боку давно вже відповідно оцінене і стало осередком всього того інтересу, який викликає в нас стара література,— дружинна повість губиться звичайно в загальнім понятті «літопису», розпливається в сірій масі літописних записок, не виступаючи скільки-небудь яскраво в нашій уяві. Видобути її з сього занедбання і неуваги і представити в відповідній перспективі, дати пізнати її з усіма ціннішими, оригінальнішими прикметами — се завдання історика нашої літератури, до котрого я по можності хотів би наблизитися. Тому й уділяю сорозмірно багато місця в плані сеї роботи сій недоціненій галузі нашої літературної спадщини, стараючись познайомити читача безпосередньо з цікавішими частинами сих повістей. А тому що з них маємо головню те, що заховались для нас в складі Київського літопису XII століття, то наперед уважаю потрібним розглянутися в сій пам'ятці. Хоча з літературного погляду сей літопис як цілість не має великого інтересу — настільки він механічно компілює різний матеріал, не зв'язуючи його ні єдиною літературною манерою, ні єдиним ідеологічним настроєм, нам варто пізнати ті операції, яким підпали різні літературні твори, що заховались в нім. Для оцінки сих пам'яток се має чималу вагу, отже і наш суд про дружинні повісті, котрим хочемо приглянутись, буде в значній мірі залежати від загальних спостережень над редакційною роботою, переведеною над ними укладчиками сеї літописної компіляції.

Одначе з сього боку, як цілість, Київський літопис XII в. студійовано дуже мало, без порівняння менше, ніж старший літопис, котрого він становить продовження. Тому й інші

помічення будуть доволі загальні і далеко не будуть в стані вичерпати справи.

Те, що зветься в історіографії «Київським літописом», в звісній уже нам волинській компіляції, представленій т. зв. Іпатською копією та іншими з нею спорідненими¹, безпосередньо продовжує старшу київську компіляцію, замкнену в 1116 р. видубицьким ігуменом Сильвестром. Завершена ся друга київська компіляція була в тім же Видубицьким монастирі, незвісним на ім'я монахом, в році 1199 або 1200. Се зовсім ясно виникає з аналізу кінцевої частини сеї компіляції, як се далі побачимо. Менше ясно, як ішла ся робота по укладанню компіляції: добору матеріалу і його препаруванню. Чи той редактор, котрого руку пізнаємо в останніх 1190-х рр., проробив редакторську роботу над усім матеріалом, почавши від другого десятиліття, чи він уже мав перед собою раніше складені компіляції, які продовжували Сильвестровий літопис десь до половини або до третьої чверті століття? На се питання поки що даються тільки загальні гіпотетичні відповіді.

Костомаров, прироблюючи аналіз сього літопису для свого курсу², поділив його на кілька частин. Коротші записки, котрими продовжується Сильвестровий літопис, він уважав ділом того ж Сильвестра, спираючись на однім варіанті, переданім Татищевим. В ширших звістках, які починаються в 1130-х рр. і до часів Ізяслава (1146), він бачив нову руку літописця. Далі вирізняв історію десятиліття 1146—1156. Під р. 1171 він бачив знов нову руку літописця — оповідання про похорон кн. Володимира Андрійовича, держане в першій особі («поидохомъ с Володимеромъ из Вышгорода»), дало йому підставу добачати в сім літописці третьої чверті століття ігумена київського монастиря св. Андрія, Симеона на ім'я, учасника сього похорону. Потім нову руку він бачив від р. 1175,— як далеко мала б вона сягати, сього він не означив. По його гадці, літопис продовжувався в XIII в., і оповідання про погром Києва в р. 1203 і про нещасливу битву на Калці 1223 р. він признавав останками сього літопису.

Бестужев-Рюмін, що піддав потім літопис докладнішому розборові³, вважав такі означення безпредметовими, тому що весь літопис, від початку і до кінця, має характер компілятивний, виразно виявляє неодностайне походження

¹ Див. т. II, с. 108.

² Лекція по русской истории, 1861.

³ О составъ русскихъ лѣтописей, 1868: він тут проектував для літопису назву «южнорусского свода», але ся назва не прийнялась, бо таким «сводом» був і Сильвестровий літопис.

своїх складових частин, зачерпнених з різних локальних літописів України. Помічення справедливе: літопис, як його маємо, на всім своїм протязі носить на собі знаки пізнішої руки, може, й не одної, яка повклала різні додатки, порозбивала колишні однастайні оповідання звітками, зачерпненими з інших джерел, та власними рефлексіями й стилістичними прикрасами. Одначе через те не тратьте своєї рації, особливо з становища літературно-історичного, завдання визначення тих частин літопису, які, по всякій правдоподібності, походять з-під одного пера, являючись індивідуальними творами, які характеризують певний культурний осередок, час і обставини свого утворення. В своїй історії України я коротко зазначив головніші верстви і складові частини сеї компіляції в її теперішнім стані¹. Після того [ак.] Шахматов, розвиваючи свої гіпотези щодо літописання, його збирання в різних збірках чи «сводах», висловив кілька здогадів, щодо тих літописних збірок, з котрих зложився нинішній Київський літопис². Але розви-

¹ Історія Укр.-Руси, т. III, с. 487 другого вид.

² В своїй студії «Общерусские летописные своды XIV—XV вв.», що друкувалися в 1900 р. (Журнал Мин. Нар. Просв., 1900, кн. IX і XI, докінчення в 1901 р., кн. XI), доказуючи існування серії північних компіляцій, котрих ініціаторами він уважав митрополитів, Ш. пря тім старавсь вняснити ті літописні джерела, з яких вийшов до них історичний український матеріал. Найстаршим митрополітанським «сводом» він уважав збірку, доведену до 1305 р., котру використав потім мніх Лаврентій (його літопис, власне, кінчиться сям роком, 1305, тільки він, по гадці Шахматова, доповнив збірку 1305 р. з Ростовського літопису, що, мабуть, сягав третьої чверті XIII в.). Вона мала бути зладжена в Володимирі з ініціативи м. Петра, потім Кипріяна її продовжив до 1390, а в 1423 р., ва м. Фотія, мали б сю збірку піддати новій редакції і продовжити до того часу. До сеї останньої збірки Ш. приложив назву «Володимирського Поліхрона», згадану між своїми джерелами Тверським збірником поч. XVI в., і вважав її джерелом пізніших літописних компіляцій: Ростовської, Воскресенської, Никонівської, Львова. Відті, по його гадці, пішли звістки, котрих ми не знаходимо в нашім волинськім збірнику 1288 р. (Іпатійського й Ін. кодексів), а читаємо в тях компіляціях. По його думці, між джерелами Поліхрона була «Южнорусская летопись», котру він бляжче характеризував як твір чернігівський, доведений, правдоподібно, до 1284 р.—закінчення, мабуть, повістю про Курське князівство (баскака Ахмата), котру обговорюємо нижче. Його використав також «Южнорусській сборник», як він зве наш волинський збірник 1288 р.

По його гадці, сеї збірник уложився з кількох літописних зводів. «З них можуть бути означені: Галицько-волинський, з которого, крім третьої частини збірника, деякі запозичення попали і до перших двох: наприклад, сюди належить ряд відомостей про галицькі події, між іншим відклик під 1145 р. до галицької події, записаної нібито «въ заднихъ лѣтъхъ», а в дійсності в «Южнорусскім збірнику» пропущеної; відті ж зроблені під рр. 1111 і 1114 деякі виписки, що йдуть від Амартола і Малала (хронографа), бо знайомість з Малалою у автора Галицько-волинського літопису безсумнівна. Суздальський звід, що в

пути й докладніше обґрунтувати сі побіжно і принагідно кинені гадки йому не вдалось: смерть забрала його, перше ніж від праці над старшим циклом літописання він встиг перейти до ближчого розсліду літописання XII—XIII в. Висловлені ним в сій справі здогади, часто змінювані, зостались не зведеними в якусь суцільну систему і небагато послужили пізнанню літописання сеї доби з літературного боку. Піднята останніми часами одним з його учеників, нашим земляком Е. Перфецьким проба розвинути і уарґументувати здогади свого учителя поки що не посунула на-

значній мірі відбився на першій частині збірника. *Київський* — відтв взято чимало статей, що торкаються Мстиславичів і Ростиславичів (м. ін. похвали Мстиславові, Романові, Давидові Ростиславичам, похвала Рюрикові Ростиславичу). Нарешті, до сього ж зводу ввійшла та «Южнорусская летопись» (*Чернігівська*), що послужила джерелом Поліхронів» (1901, XI, с. 157).

Сеї чернігівський літопис, по гадці Шахматова, майже в цілості ввійшов в склад Поліхрона (с. 171). Він містив в собі літопис XI в. в ширшій редакції ніж та, яку читаємо в Лавр. і Іпат. кодексах, відти походять екстравагантні згадані вгорі компіляції, що йдуть від Поліхрона, з-перед 1110 р., тим часом як у Лавр. і Іпат. текст літопису XI в. читається в дещо покороченій суздальській редакції (с. 164—5). Одначе Чернігівський літопис, з другого боку, не самостійний від київського літописання: «в основу його ліг южноруській [київський] звід, зложений в 1223—1231 рр.», котрий базувався на другій редакції літопису XI в. (1117/8 р.) (с. 171). Його то редактор уложив звісну передмову, в котрій заявляв намір оповісти історію Руси «оть Михаїла царя до Александра и Исаакія», себто до здобуття Царгорода Латиною в 1204 р., а потім друга рука продовжила «оть взятія кievскаго до калковскаго бою», як читається в хронологічній таблиці деяких компіляцій, опертих на Поліхроні (с. 170).

Сеї складний комплекс гіпотез дослідник ускладнив слідом ще більше, поставивши (в студії «Исследование о Радзивилловской, или Кенигсбергской, летописи», 1902) здогад про існування Переяславського літопису, опертого на Сильвестровій редакції літопису XI в., зроблений в Переяславі і там продовжений до поч. XIII в. Він, мовляв, ввійшов до компіляції, списаної в Володимирі суздальським (таких компіляцій III. приймає для XII в. тут дві — 1185 і 1192 р.), і через сю компіляцію послужив джерелом київського літопису 1200 р. Свій же здогад про компіляцію 1204 р., опертий на передмові Софійського Временника, він потім змінив цілком, переіснїши її на століття раніше, як ми бачили вище.

В статті про Нестора-Літописця, опублікованій в 1914 р., дослідник висловив переконання, що «зачате Сильвестром діло продовжувалося в Михайлівським [Видубицьким] монастирі принаймні до кінця XII в.»—кінцева похвала свідчить про се. Я вважаю се вповні вірною гадкою. Але коли прийняти існування такого упорядкованого, постійного літописання в Видубицьким монастирі протягом цілого століття — літописної школи і традиції, так би сказати, тим самим доволі трудно говорити, що основою того літопису, який тут вівся, лягав то літопис переяславський, то володимирсько-суздальський абощо. Очевидно, можна б говорити тільки про відомості, котрими доповнювався той матеріал, який збирався в сім монастирі.

перед сеї справи¹. Літературний дослід українського літописання XII—XIII в., і спеціально — великої київської збірки 1200 р., вимагає передвступної філологічної роботи, котрої над ним досі не переведено, а без приготовчих студій рукописів, мови, стилю не можна досягнути тут ніяких позитивних, непохитних результатів. При недостатчі таких студій і наш літературний розбір, як я вже зазначив, неминуче мусить бути теж побіжним і в значній мірі гіпотетичним.

З сими застереженнями перейдемо тепер Київський літопис 1200 р. як збірку літературного матеріалу, як наш літературний архів XII в., так як Сильвестрова збірка 1116 р. являється таким архівом XI в.

З такого погляду перша третина сього літопису 1200 р., між рр. 1110 і 1146, менше важна, особливо її вступна частина, до початків боротьби Мономаховичів з Ольговичами. Маємо тут переважно відірвані річні записки, то зовсім короткі, то трохи довші, такі, що переходять в маленькі повісті, але переважно доволі загальні, шаблонні, позбав-

¹ Автор начеркує такий образ київського літописання в XII в.: «Уже в першій пол. XII в. в Києві ведеться одночасно кілька літописів, а саме: «Перша київська літопись», яку почали вести зараз за «Повістю врем. літ», «Друга київська літопись» і київські Софійські записки. В 1174 р. твориться в Києві літописний звід, основою котрого лягла «Перша київська літопись», а крім того, ввійшов туди й інший, не київський матеріал; сей звід найдокладніше відбився в зводах редакції Поліхрона (як тверський і Львова). Але звід 1174 р. скоро був наново оброблений, сполучений з київськими софійськими записками та іншим, не київським матеріалом: відбиття сього зводу бачимо в зводах північної редакції (як Лаврент. і Радзивілів.) В 1198 р., або скоро потім, «Друга київська літопись» була сполучена з другою редакцією київського зводу 1174 р. (як Лавр. й ін.); сей київський звід ліг основою полудневої редакції (як Іпат.). — «Русские летописные своды и их взаимоотношения», Братіслава, 1992, с. 88.

Про «Другу київ. літопись» автор нічого не сказав ближче: які докази її існування, в яким обсягу і в яким часі. Дата 1174 р., як закінчення одного київського літопису, власне, оповідання про пограблення Києва Ярославом, мене не переконує, бо я бачу продовження сеї історії в дальшій звістці про переговори Ростиславичів з Андрієм, перервані його смертю (Іпат. с. 394), а з літературного погляду повість про смерть Мстислава Ростиславича під 1178 р. правдоподібно належить тому ж перу, отже, між 1174 і 1178 рр. не бачу перерви. Присутність переяславського літопису в таких розмірах, які надає йому автор (включаючи туди й оповідання про походи на половців під рр. 1185 і 1186), не відчувається в київському літописі. Висловлена Костомаровим і поновлена Шахматовим гадка, що деякі записки могли бути дописані до Сильвестрового літопису в Переяславі, де Сильвестр був єпископом в рр. 1118—1123, розуміється, можлива, але специфічно переяславського в них дуже мало, і ті переяславські звістки, які стрічаємо в київському літописі, могли бути записані і в Видубицьким монастирі. Переяславський літопис зостається слабо обгрунтованою гіпотезою.

Лені характеристичних прикмет стилю, настрою, індивідуальних подробиць, які дали б можливість судити про їх походження і авторство. Ті, які дають щось більше понад сухий факт, якесь освітлення і характеристику мотивів і діячів, виявляють велику доляльність до Мономаха і його династії; нема нічого, що б виявляло неприхильність або навіть критичне становище супроти них, навпаки, автори записок, коли беруться судити про вчинки Мономаха та його синів і наступників на київському столі: Мстислава і Ярополка — все роблять, щоб оборонити їх правду і право в конфліктах з іншими князями.

Напр., в оповіданні про війну Мономаха з Ярославом волинським, його зятем, а сином попереднього київського князя Святополка, очевидно, покривдженням і ображенням заходами Мономаха коло закріплення київського стола за своєю родиною, літописець не освітлює нітрохи мотивів, які водили Ярославом. Не знаходить навіть якогось слова милосердя для трагічної долі сього київського княжича, що впав під стінами свого міста з руки убійників-ляхів, правдоподібно, підкуплених, хто зна — може, Мономаховими ж агентами. Навпаки, він старанно обілює Мономаха, переносячи конфлікт з сфери політичної на ґрунт патріархальної родинної моралі: Ярослав, буди зятем Мстислава Мономаховича, показав непослух своєму старшині, і Бог покарав його за таку гордість, і з того дається така наука:

«З того, братие і дружино, розумійте, за ким Бог: за гордим чи за смиренным? Володимир ще в Києві був, збирав велике військо, і Богові моливсь на насильство й гордість Ярослава; Мстислава пустив під Володимир перед себе, а сам хотів іти по ним з усім військом. Але сталась велика поміч божа благовірному князеві Володимирові з його синами, за чесне життя його і за смирення його. Той бо молодий гордивсь проти свого стрія [Мономаха] і теж проти тестя свого Мстислава. А дивіться, братие, який і милостивий Бог — призирає і боронить смиренних і праведних. Гордим Господь Бог противиться, а смиренным дає благодать».

Описуючи конфлікт Мстислава з Всеволодом Ольговичем, що відібрав Чернігів у свого стрія Ярослава, котрому Мстислав присяг помагати і не поміг, літописець оповідає цілу історію про те, як київське духовенство розгрішило Мстислава від сеї присяги, щоб уникнути кривавої війни:

«Був в ті дні ігумен [монастиря] святого Андрія Григорій, давніше люблений Володимиром, шанований і Мстиславом, і всіми людьми його, — він то не дозволив Мстиславові встати війною за Ярослава, сказав: "Се тобі менше, аніж пролити кров християнську, коли, переступивши хрестне цілування, не встанеш на війну!" І зібравши собор ерейський, бо митрополита в той час не було, сказали Мстиславові: "На нас буде той гріх!" І Мстислав вчинив їх волю і відступив хреста [цілюваного] Ярославові, але плакався того всі дні життя свого».

Описуючи пізнішу війну Мстиславового брата і наступника на київській столі Ярополка з тим же Всеволодом, автор записки так оповідає її закінчення:

«Всеволод, почувши, що у Ярополка велике військо, злякався, а люде чернігівські підняли крик на Всеволода: "Ти хочеш тікати до половців, а волость свою дати на пагубу? то до чого потім будеш вертатись? Краще лиши своє високоуміє та проси миру. Ми бо знаємо милосердя Ярополкове, що він не радий кровопролиттю і Бога ради пристане на мир, бо він пильнує Руської землі!" Всеволод, почувши се, схаменувся і почав посилати до Ярополка, просячи у Ярополка миру. Ярополк же, як благий і милостивий владчею, маючи в серці страх божий, як і батько його мав страх божий, все розсудивши, не захотів кровопролиття, але зробив мир з ним»¹.

Сі записки, як бачимо, перейняті, з одного боку, церковним духом, а з другого — великою сторонничістю в освітленні подій з становища Мономахової династії, можуть справді походити з Видубицького монастиря, фундованого Мономаховим батьком. Очевидно, тут тримались тісні зв'язки з династією, яка не забувала його й потім, протягом всього XII і навіть XIII в. (Данило, Мономахів пра-праправнук, заїздив сюди в своїй прикрій дорозі до Орди і казав монахам собором молитись за нього). Натурально, що й записки провадились все в освітленні якнайкориснішим для сеї династії.

Панування Всеволода Ольговича, що по смерті Ярополка перехопив київський стіл у Мономаховичів, описане в ряді досить великих записок, доволі однотайно, хоч і ся частина (1140—6) поперебивана пізнішими вставками і різними записками. Таку вставку, напр., ми бачили вище — про війни Мстислава з половцями, з нагоди повороту половецьких князів². Дальше, під р. 1143, напр., читаємо коротку записку про весілля у Всеволода, визначну своїм правовірним, чернецьким ригоризмом, котрим вона сильно відбиває від інших записок літопису: «Приведе Всеволодъ за сына своего Святослава Василковну половецкого князя, и скупшася братья вся, и безбожнии Ляховъ; и пиша у Всеволода, и тако разидошася». Два роки далі читається історія Петра Власта («Петрка», як його зве наш літопис), що, будши в службі Володаря, видав свого патрона полякам; вона відкликується до попереднього («о немъ же бѣ в заднихъ лѣтъхъ писано»), чого в дійсності в сім літопису нема, а було, правдоподібно, в тім джерелі, звідки сю записку взято. Й інше под.

¹ Іпат. л., с. 207, 210, 216. Цитую тут і далі з вид. 1871 р.

² Див. в т. II, с. 228.

Те, що зостається по вилученню таких додатків і вставлених звісток та може вважатись основним оповіданням про події, як я вже сказав, має доволі одностайний характер. Оповідання доволі багате, детальне, одначе сухіше і стисліше в порівнянні з повістю про Ізяслава Мстиславича. Позбавлене церковних, християнсько-моралістичних метикувань, з одного боку, з другого — риторичних і артистичних прикрас. Відношення до правлящого київського князя Всеволода досить стримане; очевидно, автор не має ніяких симпатій до нього, ніде не проривається з якоюсь спочутливою, похвальною заміткою, як то ми бачили в попередніх записках в відносинах до Мономаховичів. Але і від різких відзивів, від підсування яких-небудь особливо ганебних мотивів йому він здержується. Взагалі оцінки подій переважно здержливі; не тільки суб'єктивні рефлексії, але й виразні вияви симпатій чи антипатій автора доволі рідкі. Нижче наведений буде уривок, для порівняння.

Тепер зазначимо, що записки з першої пол. XII в. часто в буквальній подібності, тільки в коротшій формі, повторюються також в Суздальському літописі, і то так, що се не можна звести до простого запозичення з Київського літопису, з тої редакції його, яку маємо, бо звістки Суздальського літопису, хоч загалом коротші, мають, одначе, не раз такі відміни або додатки, які показують, що взято їх з якогось іншого джерела. Се вказує, що була якась літописна збірка київських записок з першої пол. XII віку, теж компілятивного характеру вже, не одної руки, з котрої зачерпнули свій матеріал і наш Київський літопис і Суздальський.

З смертю Всеволода оповідання доволі непомітно переходить в те, що називатиму далі «повістю про Ізяслава» (Мстиславича), — найбільш цінну частину Київського літопису, і взагалі — одну з визначніших пам'яток нашої старої літератури і культури. Закорінена звичка трактувати наші літописні збірники як щось суцільне була причиною, що досі не було зроблене майже нічого, щоб по можливості зреставрувати сю пам'ятку в тих частях, які від неї заховались, та пізнати її як індивідуальний твір. Робота, щоправда, нелегка, вона повинна бути переведена, властиво, через усей літопис, аби відрізнити ті літературні твори, що ввійшли в його склад. З одного боку, мусить бути переведене порівняння текстів різних пізніших компіляцій, що дають цінні вказівки для відрізнення різних редакційних верств, з другого — філологічний розбір тексту, його лексики і складні, що кине світло на різницю в літературній манері різних авторів, почислених літописом.

Характеристичні прикмети стилю сеї «повісті про Ізяслава», на мій погляд, виступають виразно в оповіданні про в'їзд його до Києва після перемоги над Ігорем («Ізяславъ же възрѣвъ на небо и похвали Бога и силу животворящаго креста о таковой помощи его, с великою славою и честью въѣха в Киевъ, и выидоша противу ему множество народа, игумени съ черноризцы и попове всего города Києва в ризахъ, и приѣха къ Святой Софьи, и поклонися святой Богородици, и сѣде на столъ дѣда своего и отца своего»). Перед тим лежить нейтральна зона, яка не відрізняється скільки-небудь різко, з одного боку, від оповідань про Всеволода, з другого — від повісті про Ізяслава, бо, як побачимо нижче, дуже різких різниць в стилі сих дружинних повістей XII в. взагалі нема (а філологічних помічень, кажу, досі не переведено). Можливо, що повість про Ізяслава починалась, власне, покликанням його на київський стіл. Напр., те місце, що починається тепер в літописі словами: «И не угодень бысть Княномъ Игорьъ, и послашася къ Переяславлю къ Изяславу рекуче: "Поиди, княже, къ намъ, хочемъ тебе"» — се може належати вже до повісті. Але початок її, мабуть, відпав. Та й взагалі оповідання її про події першого року Ізяславового князювання чи, краще сказати, боротьби за Київ тепер так поперебиване додатками з другого джерела, писаного з становища Ольговичів, що місцями дуже нелегко розрізнити, щоби належить до повісті про Ізяслава, а щоби до сього другого джерела. Власливо — двох джерел, писаних з становища Ольговичів, бо оповідання про боротьбу Ольговичів, звернене головню проти їх братаничів Давидовичів, що вели супроти них доволі круту і нехарактерну політику, особливо Ізяслав Давидович, силуючись обстояти свою прерогативу, як старша лінія потомства Святослава, писане звичайним «дружинним стилем», треба ще відрізнити від виривків з історії убиства Ігоря Ольговича, написаної стилем житійним, агіографічним. Думаю, не без інтересу буде придивитися сьому комбінуванню паралельних повістей в нинішнім літописі: воно не тільки висвітлює нам складання літопису, але ілюструє й сю дружинну літературу, різницю в літературній манері, в настроях і поглядах сих дружинних письменників. Для сього буде краще навести ці тексти в оригіналі.

Отже, як я згадав, історія князювання в Києві Ізяслава в нинішнім літописі розпочинає сей текст:

«И не угодень бысть Княномъ Игорьъ. И послашася къ Переяславлю къ Изяславу, рекуче: "Поиди, княже, къ намъ! Хочемъ тебе!" Изяславъ же, слышавъ и съвоупи вся своя, понде на нь ис Переяславля, вземъ молитву у святого Михайла [перяславської кафедри] у епис-

копа у Єфимья, и переиде Днѣпръ у Заруба. И ту прислашася к нему Чернии Клобуци і все Поросье, и рекоша ему: "Ты нашъ князь, а Ольговича не хочемъ! А поѣди вборзъ, а мы съ тобою!"

И поиде Изяславъ къ Дерновуму, и ту совокупишася вси Клобуци и Поршане. Томъ же мѣстѣ прислашася к нему Бѣлогородци и Василевци тако же ркуче: "Поиди! ты нашъ князь, а у Волговячъ не хочемъ быти". Тому мѣстѣ приѣхаша отъ Киянъ мужи нарекуче: "Ты нашъ князь, поѣди, Ольговичевъ не хочемъ быти акы в задничи [дідичнимъ володіннямъ]! где узримъ стягъ твой, ту и мы с тобою готови есмы!"

Изяславъ же събра вся на поли, и хрестьяны и поганяя, и рече имъ: "Братье! Всеволода есми имѣлъ въ правду [як] брата старишаго, за неже ми братъ и зять старѣй мене, яко отецъ. А съ сими [Всеволодовими] братами, котримъ той передав по собѣ Київъ] како ми Богъ дастъ и сила животворящаго креста: да любо си голову свою положю передъ вами, любо си нальзу столь дѣда своего и отца своего!"

И то рекъ, поиде на ньъ.

Сей текст, очевидно, належить до повісті про Изяслава; не дуже яскравий, він все-таки різними стилістичними подробицями (як отся «сила животворящаго креста» й ін.) вповні підходить до стилю повісті. Але слідом за наведеними словами наступає паралельний текст про покликання Изяслава киянами, стилістичної фактури і політичної орієнтації зовсім відмінної, очевидно, писаний прихильником Ольговичів і неприхильно настроєним до політики київської громади (властиво, її проводирів):

«Игорь же посла къ братома своимъ [Давыдовичамъ] Володимиру [и] Изяславу и рече: "Стоита ли, брата, у мене у хрестномъ цѣловани?" Она же и въспросиста у него волостей много. Игорь же има вда и повелъ има понти к собѣ. Она же поидоста.

Игорь же позва Ульба и Ивана Войтишничъ [очевидно, вони тоді були на чолі київського боярства] и рече има: "Како еста были у брата моего, такоже будете у мене". А Ульбови рече: "Держи ты тысячу [найвищий уряд], какъ еси у брата моего держалъ".

Всекозненный же дьяволь, не хотя любви межю братьею, и вложи в сердце злымъ съвѣтомъ Ульбови тысяцкому [и] Иванови Войтишничю, иже свѣща ста свѣтъ золь съ Кияны на князя своего [Игоря]. И почастася слати къ Изяславу Мьстиславичю рекуче: "Поиде, княже, вборзъ! идета ти Давыдовича Игореви в помочы!" Иже бяху велику честь приямали отъ Всеволода и отъ брата его, ти же почаша лестити подъ княземъ своимъ!

Изяславъ же Давыдовичъ ѣха вборзъ. Цѣловаль бо бяше крестъ у святого Спаса [в чернігівській кафедрі] съ братомъ с Володимиромъ къ Игореви и къ брату его Святославу. Єпископъ же черниговскій Оюфрій прозвигеромъ своимъ рече: "Аще кто сего крестного цѣлования съступитъ, а проклятъ будетъ господьскими 12 празниками!" И по малъ же дний съступиста Давыдовича крестного цѣлования¹.

¹ Сей уривок виглядає як вставка, яка розбиває історію зради князя Игореві, розпочату в попереднім фрагменті і продовжену нижче. Слова нижче: «о нихъ же переже рекохомъ», мабуть, додані з огляду на перебіг оповідання сею вставкою.